

Hikmet Yurdu, Ocak – Haziran 2011, Yıl: 4, C: 4, Sayı: 7, ss. 217 - 222

Hür İrade Savunması*

Alvin PLANTİNGA

Çeviren: Hüsametdin YILDIRIM

e-posta: yildirimhusametdin@hotmail.com/hyildirim@firat.edu.tr

Aşağıda Hür İrade Savunması üzerine yoğunlaşacağım. Konuyu tüm açıklığıyla ve itirazları dikkatlice yakından tetkik edeceğim ve sonunda bunun başarılı oluşunu tartışacağım. Öncelikle biz, Tanrı'nın iyi durumlar arasında kötülüğe sebebiyet vermeksizin meydana getiremeyeceği bazı durumların olduğunu gördük. Yani bu iyilikler, kötü durumları gerektirir veya içerir. Hür irade savunması, kötülüğe izin vermeksizin Tanrı'nın meydana getiremeyeceği pek çok farklı iyilik çeşidinin olabileceğini gösterme gayreti olarak gösterilebilir. Bunlar, kötülüğün olmadığı durumlardır; her hangi bir kötülüğü içermezler; yine de bizzat Tanrı, kötülüğe izin vermeden onları meydana getiremez.

O halde, Hür İrade Savunması nasıl açıklanabilir? Ve Hür İrade Savunucusu, insanlar hür veya hür olabilir dediğinde bu ne anlam ifade etmektedir? Hür İrade Savunması ile ilişkili olan şey, *bir fiille ilgili olarak hürriyetin bulunduğu* idesidir. Şayet bir insan belirli bir fiille ilgili olarak hür ise, o zaman o, bunu yapmakta veya yapmamakta hürdür; Hiçbir önce gelen koşullar ve/veya nedensellik kanunları onun fiilini gerçekleştirme iradesini veya terk etme isteğini belirleyemez. Aynı zamanda bu konuda fiili terk etmek veya gerçekleştirmek onun gücü dahilindedir. Bu şekilde tasavvur edilen hürriyet belirsizlik/güvenilmezlik ile karıştırılmamalıdır. Ele alınan bir durumda sen, o durumda başka bir şey yapma özgürlüğün olsa bile ne yapacağını tahmin edebilirsin. Şayet ben seni iyi tanırsam, belirli koşulların bulunduğu bir durumda senin yapacağın şeyi

* Bu çeviri, Alvin Plantinga'nın *God, Freedom and Evil* (William B.Eerdmans Publishing Company, Reprinted, 2002) adlı eserinin Natural Atheology bölümünün 29-34. sayfaları arasında yer alan "The Free Will Defense" başlıklı kısmını içermektedir.

önceden haber verebilirim; bu senin o fiile ilgili hür olmadığın sonucunu ortaya çıkarmaz. İkinci olarak, bir kişi için eğer bir fiili yerine getirmek yanlış fakat yapmamak doğru ise veya terside olabilir, bu fiilin ahlaki olarak anlamlı olduğunu söyleyeceğim. Örneğin bir kimse için bir sözü tutma, orduya katılmayı reddetmek kadar sıradan bir şekilde ahlaki öneme sahip olabilir. Diğer taraftan kahvaltıda buğday gevreği (Wheaties) yerine ballı tahılın (Cheerosun) olması normal olarak ahlaki açıdan anlamlı değildir. Dahası bir kişinin, belirli bir durumla ilgili olarak, hür olduğunun farz edildiğini söyleyelim, şayet öyleyse o, ahlaki olarak anlamlı olan fiille ilgili hürdür. Ve son olarak biz ahlaki kötülük ve doğal kötülük arasında ayırım yapmalıyız. İlki hür insan fiillerinden doğan kötülüktür, doğal kötülük ise kötülüğün diğer bir tarzıdır.¹

Bu tanımlamaları ve ayrımları yaptıktan sonra, Hür İrade Savunmasının başlangıç ifadesini aşağıdaki gibi yapabiliriz. Diğer tüm koşulları eşit olan yeterince hür varlıkların bulunduğu bir dünya, (hür olarak kötü fiillerden daha çok iyi fiiller yapan), hiçbir hür varlığın bulunmadığı bir dünyadan daha değerlidir. Şimdi Tanrı, hür varlıklar yaratabilir fakat onların sadece doğru olan şeyi yapmalarının belirleyicisi veya nedeni değildir. Zira eğer Tanrı böyle yaparsa, o zaman bütün bunların sonunda onlar yeterince hür olmazlar; onlar hür olarak uygun fiili yapmış olmazlar. Bu sebeple Tanrı, ahlaki iyiliğe muktedir varlıklar yaratmak için, ahlaki kötülüğe muktedir varlıklar yaratmalıdır ve Tanrı, aynı anda, bu varlıklara hem kötülüğü gerçekleştirme hürriyetini verip hem de kötülüğü gerçekleştirme imkanından mahrum bırakmaz. Yeterince üzücü olsa da, olaylar öyle gelişti ki Tanrı'nın yarattığı hür varlıklardan bazıları hür fiillerinde yanlışla düştüler; bu ahlaki kötülüğün kaynağıdır. Hür varlıkların bazen yanlış yapması gerçeği ne Tanrı'nın mutlak gücünün olmadığı ne de O'nun iyi olmadığını gösterir; zira O, sadece ahlaki iyiliğin imkanını kaldırmak sureti ile ahlaki kötülüğün oluşmasının önüne geçebilirdi.

---

¹ Bu ayırım çok kesin bir ayırım değildir (nasıl, kesin olarak, şeklinde "sonuçlardan hareketle" demek sureti ile yorum yapmamız mümkün olabilir mi ?) fakat muhtemelen bizim şuan ki amacımıza hizmet edecektir.

Daha önce söylediğim gibi Hür İrade Savunucusu,

(1) Tanrı her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve tümüyle iyidir

ve bu (1) deki önerme kötülüğü gerektirir, önermesi ile uyumlu bir önerme bulmaya çalışır.

Hür İrade Savunması'na göre, biz yukarıda ifade edilen bu önermeyi bir yerlerde bulmak zorundayız. Hür İrade Savunması'nın kalbi, Tanrı'nın aynı zamanda içinde ahlaki kötülük bulunmaksızın ahlaki iyiliğin bulunduğu (veya bu dünyanın içerdiği kadar ahlaki iyilik olan) bir evren yaratmamış olduğunun mümkün olduğu iddiasıdır. Ve eğer öyleyse, o zaman Tanrı'nın kötülüğün bulunduğu bir dünya yaratmak için iyi bir sebebinin olması mümkündür.

Şimdi bu savunma bazı itirazlarla karşılaşır. Örneğin bazı filozoflar bizim düşündüğümüzün aksine *kozal determinizm* ve *hürriyet* gerçekten uyumsuzdur derler.² Eğer öyleyse, o zaman Tanrı, hür olarak yanlış şeyler yapan hür varlıklar yaratabilirdi fakat bununla birlikte nedensel olarak sadece doğru olan şeyi yapmaları ile sınırlandırabilirdi. Böylece -basit bir şekilde onların nedensel olarak sadece doğru olan şeyi yapmakla sınırlandırıldıklarını göstermekle- tümüyle yanlış fiillerden onları engelleme gücü olmasına rağmen, Tanrı, hür olarak yanlış şeyler yapan varlıklar yaratabilirdi. Tanrı'nın sadece doğru olanı yapmaları için hür varlıkları sınırlandırdığı varsayımında tutarsızlık olduğuna göre tabi ki bu Hür İrade Savunması ile çelişir. Fakat fiillerinden bir kısmı hür olmasına rağmen bir kişinin fiillerinin tümünün nedensellik ile sınırlaması gerçekten mümkün müdür? Bu şekilde nasıl olabilir? Bu konuyla ilgili doktrinin bir versiyonuna göre George'nin belirli bir durum ile ilgili hür olarak eylemde bulunduğu söylendiğinde bu sadece şunu söylemektir; *şayet George başka türlü yapmayı seçmiş olsaydı, o başka türlü yapmış olacaktı.* Şimdi George'nin A fiili -onun kontrolünün dışında bir takım durumlarda- ortaya çıkan bir E olayı tarafından nedensel olarak sınırlanmış ise, E'nin

² Bkz. örnek, A. Flew, "Divine Omnipotence and Human Freedom" *New Essays In Philosophical Theology*, içinde, eds. A. Flew and A. MacIntyre (London: SCM,1955), s. 150-153.

vuku bulduğu durum George'nin A fiilini yapmaktan kaçınma anı ile kesiştiği yerde bu fiili terk etmesi nedensel olarak imkansızdır. O zaman birisi, yukarıda ifade edilen anlamda hem insanın bazı fiillerinin bir kısmında hür olduğunu hem de fiillerinin tamamında nedensel olarak sınırlandırıldığını uyumlu olarak savunabilir. Her hangi bir durumla ilgili olarak, bir insanın tüm fiilleri nedensel olarak belirlendiği ve aksini yapamadığı varsayıldığında, o gerçekleştirdiğinden farklı hiçbir şey yapamaz ve seçemez. Şayet o başka türlü yapmayı seçmiş olsaydı, başka türlü yapabilirdi ifadesi hala doğru olabilir. Kabul edelim ki o, başka türlü yapmayı seçmedi; fakat eğer seçmiş olsaydı bu farklı yönlerde gerçekleşirdi demekle tutarlıdır.

Hür İrade Savunması'na bu itiraz baştan aşağı bütünüyle mantıksız görünüyor. Birisi iddia edebilir ki eğer bir kimsenin hapiste olması onun özgürlüğünü kısıtlar çünkü hapiste olmasaydı istediği yere gelir ve giderdi. Bu itirazla ilgili burada fazla bir şey söylemeyeceğim.³

İkinci itiraz daha güçlüdür. Temelde şuna benzer. Kesinlikle birisi yanlış yapmakta hür olsa bile sadece doğru olan şeyi yapması mümkündür. Çünkü kabaca mantıki bakımdan, daima doğruyu yapan hür varlıkların bulunduğu bir dünyanın olması mümkündür. Kesinlikle bu fikirde hiçbir çelişki ve tutarsızlık yoktur. Fakat Tanrı, her şeye gücü yetendir; O'nun gücünün mantıki olarak sınırı yoktur. Bu yüzden eğer yanlış yapma hürriyetine sahip varlıkların bulunduğu fakat asla yanlış yapmayabilecekleri bir dünyanın bulunması mümkün olursa, o zaman her şeye gücü yeten bir Tanrı'nın böyle bir dünya yarattığı sonucu çıkar. Fakat öyle ise Hür İrade Savunması, Tanrı'nın her şeye gücü yeten olması fakat ahlaki kötülüğe izin vermeksizin ahlaki iyiliği içeren bir dünya yaratamamasının mümkün olması hakkında ısrar etmekte hata yapmaktadır. J.L. Mackie (yukarıda)* bu itirazı dile getirir:

---

³ Bununla ilgili tartışma için bkz. A. Plantinga, *God and Other Minds*, s. 132–135.

Şayet Tanrı, bazen kötülük ve bazen de iyiliği tercih edecekleri hür seçimleri olan insanlar yarattı ise niçin daima hür olarak iyiliği seçen insanlar yaratmadı? Eğer bir veya birkaç olay hakkında bir insanın hür olarak iyi olanı seçmesinde hiçbir mantıki imkansızlık yok ise, onun her olayda hür olarak iyi olanı seçmesinde mantıki bir imkansızlık olamaz. O zaman Tanrı, masum bir makine olarak yaratılmış ve hür fiillerinde bazen yanlış yapan varlık yaratma arasında bir seçimle karşı karşıya kalmaz. Hür fiil yapan fakat daima doğruyu yapan varlıkların yaratılmasının daha mümkün olduğu Tanrı'ya açık olmalıdır. Açıkça, Tanrı'nın bu imkandan faydalanmadaki başarısızlığı O'nun hem her şeye gücü yeten hem de tümüyle iyi olan varlığı ile uyuşmaz.⁴

Şimdi Mackie'nin burada görüşü tam olarak nedir? Şu ki; Hür İrade Savunması'na göre, hem Tanrı'nın her şeye gücü yeten olması hem de ahlaki kötülüğün bulunduğu bir yaratma olmaksızın ahlaki iyiliğin bulunduğu bir dünya yaratamayacağının mümkün olmasıdır. Fakat Mackie, Tanrı'nın yaratma gücü hakkında bu sınırlamanın, Tanrı'nın her şeye gücü yeten olması ile uyuşmaz diyerek buna cevap verir. Zira kesinlikle mükemmel olarak -yeterince hür olan fakat daima doğru şeyleri yapan-erdemli insanların bulunduğu bir dünyanın olması mümkündür. Kesinlikle ahlaki kötülüğün olmadığı fakat ahlaki iyiliğin bulunduğu dünyalar vardır. Fakat eğer Tanrı, her şeye gücü yeten ise, kendinin seçtiği herhangi bir mümkün dünyayı yaratabilir. Bu sebeple Hür İrade Savunması'nın aksine hem Tanrı'nın her şeye gücü yeten olması hem de sadece ahlaki kötülüğün bulunduğu bir yaratma yoluyla ahlaki iyiliğin bulunduğu bir dünya yaratması imkansızdır. Şayet Tanrı, her şeye gücü yeten ise, o halde Tanrı'nın yaratamayacağı hiçbir mümkün dünyanın olmaması hakkında O'nun gücü ile ilgili sınırlamalar mantıki sınırlamadır.

---

* Plantinga, burada *God, Freedom and Evil*, sayfa 12' de Mackie'den yapmış olduğu alıntıya işaret etmektedir. Bu itiraz şu şekildedir. "Problemin en basit hali şudur. Tanrı, her şeye gücü yetendir; Tanrı, tümüyle iyidir; kötülük vardır. Bu üç önerme arasında bir çelişki görünüyor, ilk iki önerme doğru ise üçüncü yanlıştır. Aynı zamanda bu üç önerme teolojiye ait konuların en önemli kısmını ihtiva etmektedir; öyle görünüyor ki teolog, ilk olarak buna razı olmalı ve üç önermeyi de aynı anda savunmamalıdır." John Mackie, "Evil and Omnipotence" In *The Philosophy of Religion*, ed. Basil Mitchell (London. Oxford University Press, 1971) s. 92. Çevirenin notu.

⁴ Mackie, *The Philosophy of Religion* içinde, s. 100-101

Bu ince ve önemli bir noktadır. Büyük alman filozofu G.W. Leibniz'e göre, bil-fiil bu dünya, tüm mümkün dünyaların en iyisi olmalıdır. Leibniz'in gerekçeleri aşağıdaki gibidir. Tanrı, alemi yaratmadan önce, sonsuz bir tercih dizisi ile karşı karşıyaydı; O, sonsuz sayıda farklı mümkün dünyalardan herhangi birini ortaya çıkarabilirdi ve yaratabilirdi. En yüksek iyi olarak, O'nun yaratabileceği en iyi dünyayı seçmesi gerekirdi; Her şeye gücü yeten olarak, istediği her hangi bir dünyayı yaratabilirdi. Bununla birlikte Tanrı, tüm mümkün dünyaların en iyisini seçmiştir. Bu yüzden Tanrı'nın yarattığı biri olan bu dünya, mümkün olan en iyisi olmalıdır. Şimdi Tanrı, eğer her şeye gücü yeten ise, istediği her hangi bir dünyayı yaratabileceği ve O'nun yaratabileceği en iyi dünyayı yaratmış olacağı hususunda Mackie, Leibniz ile mutabıktır. Fakat dış görünüş itibariyle Leibniz, bu dünyanın en iyi mümkün dünya olduğu sonucunu çıkarmasına rağmen, Mackie Tanrı'nın tümüyle iyi ve her şeye gücü yeten olmadığı sonucuna varır. Çünkü şuan ki dünyanın mümkün dünyaların en iyisi olmadığına yeterince açık olduğunu söyler.

Hür İrade Savunucusu, hem Leibniz hem de Mackie ile aynı fikirde değildir. İlk olarak o, mümkün dünyaların en iyisi gibi bir şeyin olduğunun farz edilmesinin sebebi nedir? diye sorabilir. Bir dünya ne kadar olağanüstü olursa olsun -ne kadar çok insan tam olarak mutluluğa erişmiş olursa olsun- daha çok insanın mutlu olacağı daha iyi bir dünya mümkün değil midir? Fakat Tanrı hakkındaki Hür İrade Savunması'nın merkezi ve gerçek karakteri olan şey, her ne kadar her şeye gücü yeten olsa da Tanrı, istediği herhangi bir dünyayı gerçekleştiremezdi.